

Аб дзейнасці Камісарыята замежных спраў ССРБ (студзень – люты 1919 года)

УДК 94(476) +327 «1919»



Уладзімір СНАПКОЎСКІ,
доктар гістарычных
навук, прафесар

Уладзімір СНАПКОЎСКІ. Аб дзейнасці Камісарыята замежных спраў ССРБ (студзень – люты 1919 года). У артыкуле разглядаюцца пытанні, звязаныя з фарміраваннем складу першага ўрада Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусі (ССРБ), выбарам кандыдатуры на пасаду камісара замежных спраў, лёсам першага кіраўніка знешнепалітычнага ведамства ССРБ Усевалада Фальскага, пачаткам дзейнасці Камісарыята замежных спраў у студзені – лютым 1919 года. Артыкул напісаны на падставе дакументаў Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусі і іншых беларускіх архіваў, а таксама апублікаваных матэрыялаў.

Ключавыя словы: Сацыялістычная Савецкая Рэспубліка Беларусі, Савецкая Расія, Камісарыят замежных спраў, урад ССРБ, нацыянал-камуністы, камуністы-інтэрнацыяналісты.

Uladzimir SNAPKOUSKI. Activities of the Commissariat of Foreign Affairs of the Socialist Soviet Republic of Byelorussia (January - February 1919). The article deals with the formation of the first government of the Soviet Socialist Republic of Byelorussia (SSRB), the choice of candidates for the post of the Commissioner for Foreign Affairs, the fate of the first Commissioner for Foreign Affairs Usevalad Falski, the work of the Commissariat of Foreign Affairs in January - February 1919. The article is based on the documents of the National Archives of the Republic of Belarus and other Belarusian archives, as well as previously published materials.

Keywords: Socialist Soviet Republic of Byelorussia, Soviet Russia, the Commissariat of Foreign Affairs, SSRB government, nationalist communists, internationalist communists.

Як вядома, у працэсе стварэння Беларускай Савецкай Рэспублікі, якая ў першапачатковым выглядзе атрымала назву Сацыялістычная Савецкая Рэспубліка Беларусі, выявіліся вострыя рознагалосці паміж дзвюма палітычнымі групамі, што дзейнічалі, як ім уяўлялася, выключна ў інтарэсах беларускага працоўнага люду. Першую групу (беларускіх нацыянал-

камуністаў) складалі дзеячы беларускіх секцый РКП(б) і Белнацкама (БНК), і яе ўзначальваў Зміцер Жылуновіч, які пазней стаў старшынёй першага ўрада ССРБ. Другую (камуністаў-інтэрнацыяналістаў) складалі дзеячы Паўночна-Заходняга абласнога камітэта РСДРП(б) і Аблвыканкамзаха на чале з Аляксандрам Мясніковым, які змяніў З. Жылуновіча на пасадзе старшыні ўрада [1, с. 4–5]. Абедзве групы прытрымліваліся розных ці нават супрацьлеглых поглядаў на конт беларускай дзяржаўнасці. Агульнавядома і тое, што вызначальную ролю ў стварэнні новай савецкай рэспублікі адыграла кіраўніцтва РСФСР, а галоўным чынам – наркам па справах нацыянальнасцей Іосіф Сталін. Вышэй сказанае мае непасрэднае дачыненне да стварэння і дзейнасці знешнепалітычнага ведамства Беларускай Савецкай Рэспублікі.

На падставе вядомых нам дакументаў НАРБ і іншых беларускіх архіваў, як і апублікаваных матэрыялаў, прасочым, па-першае, працэс выбару кандыдатур на пасаду члена ўрада ССРБ па замежных справах, лёсы гэтых людзей; па-другое,

ПРА АЎТАРА

СНАПКОЎСКІ Уладзімір Еўдакімавіч.

Нарадзіўся ў 1954 годзе ў г. Віцебску. У 1976 годзе скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У.І. Леніна, у 1979 – аспірантуру, у 1992 годзе – дактарантуру пры Інстытуце гісторыі АН Беларусі.

Працаваў у АН Беларусі навуковым супрацоўнікам Інстытута гісторыі (1979–1982), вучоным сакратаром Аддзялення грамадскіх навук (1982–1988), старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута гісторыі (1988–1993). Адначасова ў 1980–1993 гадах – выкладчык кафедры новай і навішай гісторыі гістарычнага факультэта БДУ. З 1993 года – прафесар кафедры міжнародных адносін факультэта міжнародных адносін БДУ, адначасова ў 1995–2000 гадах – вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі, загадчык аддзела нацыянальных і міжнародных адносін Інстытута гісторыі НАН Беларусі.

Доктар гістарычных навук (1993), прафесар (1995).

Аўтар больш як 330 навуковых публікацый, у тым ліку 11 манаграфій, складальнік і навуковы рэдактар 10 тамоў зборнікаў дакументаў па знешнепалітычнай гісторыі Беларусі XX – пачатку XXI стагоддзя.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя знешняй палітыкі і дыпламатыі Беларусі ў XX стагоддзі, знешняя палітыка Рэспублікі Беларусь.

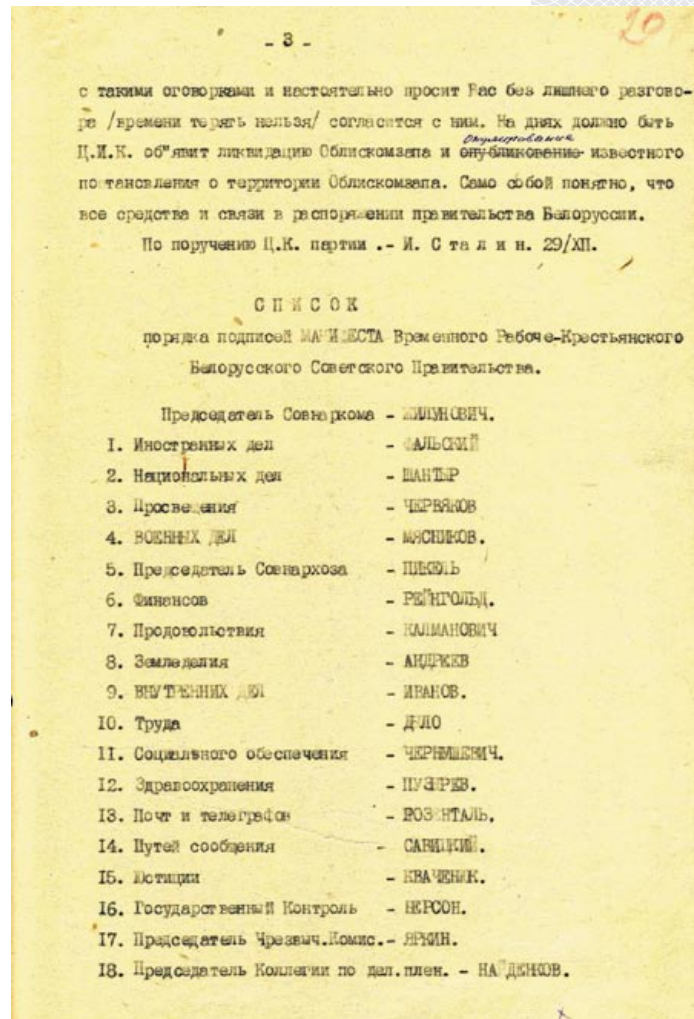
пачатак дзейнасці Камісарыята замежных спраў (КЗС) у студзені – лютым 1919 года. Адзначым, што некаторыя з закранутых у артыкуле пытанняў знайшлі адлюстраванне ў працах Л.А. Кавалёвай [2], З.Л. Калантай [3].

Упершыню пытанне аб складзе Часовага рабоча-сялянскага савецкага ўрада Беларусі паўстала на аб'яднаным пасяджэнні Белнацкама 25 снежня 1918 года ў Маскве. З 70 кандыдатур ва ўрад было абрана 15 «найбольш дастойных» асоб. Пасаду члена ўрада па замежных справах заняў прадстаўнік Мінскай абласной секцыі РКП(б) Аляксандр Квачанюк. Партфель члена ўрада па сацыяльным забеспячэнні і ахове здароўя атрымаў загадчык прытулку бежанскага камітэта Усерасійскага земскага саюза Заходняга фронту Усевалад Фальскі. На пасаду наркама па нацыянальных пытаннях быў абраны загадчык выдавецкага аддзела БНК Зміцер Жылуновіч. Яго ж большасцю галасоў па выніках тайнага галасавання абіраюць і старшыней СНК Беларускай Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі [4, арк. 15–17].

Але праз некалькі дзён сітуацыя з размеркаваннем урадавых пасадак змянілася. 28 снежня Сталін па даручэнні ЦК РКП(б) падпісаў запіску аб складзе ўрада Беларускай Рэспублікі, дзе прапанаваны прызначыць камісарам замежных спраў старшыню ўрада Жылуновіча. У дакуменце яго прозвішча ішло ў канцы – 16-м з 17. Гэта дае падставы лічыць, што кандыдатура Жылуновіча з'явілася перад самай адпраўкай тэлеграмы і што ён павінен быў сумяшчаць дзве пасады [1, с. 106; 4, арк. 18–19].

29 снежня ў тэлеграме Сталіна да Мяснікова і члена Паўночна-Заходняга абкама РСДРП(б) і Аблвыканкамзаха Майсея Калмановіча з'явіліся папраўкі па персанальным складзе ўрада Беларускай Савецкай Рэспублікі. Жылуновіч як старшыня ўрада не атрымлівае партфеля камісара замежных спраў: гэта пасада па патрабаванні беларусаў-камуністаў аддаецца Фальскаму.

Да тэлеграмы прыкладаўся «спіс парадку падпісаў Маніфеста Часовага ра-



бача-сялянскага савецкага ўрада», у якім пералічваліся наступныя прозвішчы: старшыня ўрада Жылуновіч, потым камісары: замежных спраў Фальскі, нацыянальных спраў Ф. Шантыр, асветы А. Чарвякоў, ваенных спраў А. Мяснікоў і іншыя [1, с. 107–108; 4, арк. 25]. Такое месца ў спісе, безумоўна, сведчыла пра важнасць пасады кіраўніка знешнепалітычнага ведамства. Звяртае на сябе ўвагу і тое, што першыя тры пазіцыі ўслед за Жылуновічам займалі прадстаўнікі беларускіх нацыянал-камуністаў і толькі на чацвёртай знаходзіўся кіраўнік камуністаў-інтэрнацыяналістаў Мяснікоў.

Вакол складу ўрада і парадку падпісання Маніфеста пачалася палітычная барацьба. Не ўваходзячы ў падрабязнасці, нагадаем, што 1 студзеня 1919 года

Сталін накіраваў тэлеграму Жылуновічу і Мяснікову, дзе строга папярэдзіў аб недапушчальнасці затрымкі з публікацыйнай спіса членаў урада: «Еще раз предлагаем срочно опубликовать со включением в состав товарища Фальского» [1, с. 22; 5, арк. 12]. У апублікаваным 1 студзеня 1919 года Маніфесце стаялі ўжо іншыя прозвішчы членаў («сябраў») «Часовага Работніча-Селянскага Савета» Правіцельства Беларусі: старшыня Змітро Жылуновіч, «сябры правіцельства: А. Мяснікоў, И.С. Иванов, Алесь Чэрвякоў, И. Рейнгольд» [1, с. 22; 6, арк. 10].

Першае публічнае паведамленне аб пачатку дзейнасці камісарыята замежных спраў датуецца 22 студзеня 1919 года. Тады ў газеце «Звезда» была змешчана кароткая нататка аб тым, што «комиссариат по внешним делам открыл свою деятельность» [3, с. 75]. КЗС размяшчаўся ў Мінску на вуліцы Койданаўская, 21 (сёння – вуліца Рэвалюцыйная, 15), у ім працавалі 12 чалавек [1, с. 148; 7, арк. 115–116]. Гэта дата лічыцца пунктам адліку пачатку дзейнасці беларускай дыпламатычнай службы.

На чале камісарыята стаў Усевалад Сцяпанавіч Фальскі. Ён нарадзіўся ў 1886 ці 1887 годзе ў вёсцы Лошыца Мінскага павета Мінскай губерні. З кароткіх біяграфічных даных вядома, што Фальскі скончыў тры курсы Ляснога інстытута ў Пецярбургу. У 1906 годзе далучыўся да беларускага руху. На працягу 1915–1918 гадоў ён быў старшынёй Першага таварыства беларускай драмы і камедыі, Мінскага таварыства працаўнікоў мастацтва, членам Мінскага аддзела Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны, намеснікам старшыні Беларускага нацыянальнага камітэта ў Мінску. На дэмакратычнай нарадзе 1917 года У. Фальскі прадстаўляў Вялікую Беларускую раду, на Усебеларускім з'ездзе з'яўляўся адным з лідараў левай фракцыі. У 1918 годзе ён удзельнічаў у стварэнні Беларускай секцыі РКП(б) у Маскве.

Адзначым, што працаваць кіраўніком знешнепалітычнага ведамства У. Фальскаму давялося нядоўга – да пачатку лю-

тага 1919 года, а дакладней, да Першага Усебеларускага з'езда Саветаў, на якім, паводле адных звестак, пры галасаванні Фальскі не атрымаў ніводнага голаса, паводле іншых – зняў сваю кандыдатуру [1, с. 149–150]. Пасля адстаўкі з пасады камісара замежных спраў ён двойчы арыштоўваўся савецкімі ўладамі. Першы раз гэта адбылося летам 1919 года. Фальскі быў сярод расстрэльных заложнікаў, якіх вывезлі ў Смаленск пры адступленні бальшавікоў з Беларусі. Пасля вызвалення са Смаленскай катаржнай турмы вымушана застаўся ў акупіраваным Бабруйску, дзе працаваў у польскай службе эксплуатацыі лясоў. Восенню 1919 года згрупаваў вакол сябе былых удзельнікаў Першага таварыства беларускай драмы і камедыі і новых аматараў сцэны. Пасля вяртання ў Мінск у 1920–1921 гадах працаваў у Наркомаце асветы памочнікам, намеснікам загадчыка, загадчыкам аддзела мастацтваў. 27 ліпення 1921 года быў абраны вучоным сакратаром Акадэмічнага цэнтра гэтага наркамата.

Усевалада Фальскага зноў арыштавалі 3 верасня 1921 года і асудзілі да расстрэлу, замененага на 5 гадоў зняволення, якое адбываў у Смаленску. Пасля вызвалення ў 1923 годзе ён працаваў справаводам рабфака пры Смаленскім універсітэце. З 1925 года жыў у Кіеве, быў дырэктарам драматычнага тэатра імя Марыі Занькавецкай і безвынікова хадайнічаў перад урадам БССР, каб дазволілі вярнуцца дамоў. Ён пасмяротна рэабілітаваны ў 1996 годзе [1, с. 185–186].

Застаецца загадкай, як Фальскі, чалавек з незакончанай вышэйшай адукацыяй па лясной справе, акцёр, тэатральны і грамадскі дзеяч, здолеў дасягнуць такіх вышынь кар'еры. Напэўна, гэта можна патлумачыць тым, што Фальскі, акрамя беларускай, валодаў рускай, украінскай, польскай і нямецкай мовамі [3, с. 73]. Да таго ж палітык левай арыентацыі, потым бальшавік, нацыянал-камуніст у канцы 1918 года апынуўся сярод кіруючых дзеячаў Белнацкама ў Маскве ў той выршальны момант, калі ўтваралася ССРБ і фарміраваўся яе ўрад. Па дакументах

бачна, як Сталін настойліва падтрымліваў кандыдатуру Фальскага на пасаду камісара замежных спраў, хоць і не «праціснуў» яе ў лік падпісантаў Маніфеста.

Яму, як актыўнаму дзеячу па аказанні дапамогі пацярпелым ад вайны, несумненна, больш пасавала пасада члена ўрада па сацыяльным забеспячэнні і ахове здароўя: на яе Фальскага спачатку і абралі. Аднак вельмі хутка сітуацыя змянілася. Магчыма, сваю ролю адыграла тое, што Фальскі быў паплечнікам Жылуновіча, які гуртаваў вакол сябе беларусаў-камуністаў. Апроч таго, і Сталін вырашыў падтрымаць гэтую групу, каб супрацьпаставіць яе дзеячам Аблвыканкамзаха, што займалі адкрыта антыбеларускія пазіцыі.

...Двойчы асуджаны да расстрэлу, У. Фальскі меў шчасце застацца жывым. Аднак у цэлым лёс першага кіраўніка дыпламатычнай службы савецкай Беларусі, як і пераважнай большасці «бацькоў-заснавальнікаў» БССР, быў складаным і трагічным.

Матэрыялаў аб пачатку працы КЗС ССРБ захавалася мала. Відавочна, яго актыўнасць не паспела як след разгарнуцца па шэрагу прычын: пераўтварэння ўрада, што прывяло да фактычнай ліквідацыі камісарыята; ліквідацыі ССРБ і стварэння Літоўска-Беларускай ССР (ЛітБел); наступу польскіх войскаў і заняцця імі Мінска. На пасяджэнні Цэнтральнага бюро Кампартыі (бальшавікоў) Беларусі 20 студзеня 1919 года па прапанове Мяснікова была зацверджана новая структура ўрада, пасля чаго адбылося аб'яднанне шэрага камісарыятаў. Аднак камісарыята замежных спраў у новай схеме арганізацыі ўрада не было [8, арк. 18], хоць на справе ён працягваў сваю дзейнасць.

На пасяджэнні ўрада 27 студзеня 1919 года ў прысутнасці Фальскага, які, дарэчы, быў толькі на трох з шасці пасяджэнняў у студзені [1, с. 43], разглядаліся некалькі пытанняў, звязаных з дзейнасцю КЗС. Па-першае, прынята пастанова аб стварэнні пры камісарыяце аддзела па збору матэрыялаў аб бясчынствах і злоўжываннях нямецкіх акупацыйных улад на тэрыторыі Беларусі. Па-

другое, вырашана пытанне аб выдзяленні крэдытаў камісарыятам. Замест запланаванай сумы ў 200 тыс. рублёў камісарыяту замежных спраў адпушчана 100 тыс. рублёў. Для параўнання: камісарыяту па справах нацыянальнасцей выдзелена 150 тыс., камісарыяту па ахове здароўя – 200 тыс. рублёў. Па-трэцяе, урад даручыў КЗС хадайнічаць перад цэнтральнымі органамі ўлады РСФСР аб вяртанні Беларускай Рэспубліцы ўсёй вывезенай раней маёмасці. Па-чацвёртае, па дакладу Фальскага прынята пастанова аб парадку ўліку замежных грамадзян прызыўнога ўзросту паводле адпаведнага дэкрэта РСФСР [9, арк. 13–15].

У пачатку лютага 1920 года Часовы рабоча-сялянскі саветкі ўрад Беларусі прыняў дэкрэт аб зборы матэрыялаў, што датычацца «беззаконий и безчинств» нямецкіх акупацыйных войскаў, паводле якога эканамічна-прававому аддзелу КЗС даручалася ажыццявіць збор і распрацоўку матэрыялаў і звестак аб распараджэннях і дзеяннях нямецкіх акупацыйных войскаў на тэрыторыі Беларусі, што парушалі «нормы пралетарскага права». Таксама належала зрабіць падлік страт, нанесеных ворагам у адносінах да дзяржавы, устаноў і прыватных асоб. У кожным губернскім горадзе Беларусі ўтвараліся пададдзелы эканамічна-прававога аддзела КЗС для збору і апрацоўкі матэрыялаў па кожнай губерні з наступным іх прадстаўленнем у названы аддзел. Створаны раней аддзел па зборы матэрыялаў пра бясчынствы нямецкіх акупацыйных войскаў ліквідаваўся. Дэкрэт падпісалі старшыня ўрада З. Жылуновіч, член урада па замежных справах У. Фальскі, кіраўнік спраў урада В. Кнорын [10, арк. 14 – 14 адв.].

Звернемся да міжнароднага становішча, у якім нараджалася і пачынала свой шлях Беларуска Савецкая Рэспубліка. У айчынай гістарычнай навуцы апошніх дзесяцігоддзяў пераважнай большасцю вучоных прызнаецца вызначальны ўплыў знешняга фактару ў працэсе стварэння новай дзяржавы [11]. Адзначым, што знешнепалітычныя матывы мелі вырашальнае значэнне ў планах

цый прынцыпы самавызначэння народаў і цяжка адаб'ецца на жыццёвых інтарэсах беларускага пралетарыяту і сялянства. Аўтары пісьма З. Жылуновіч, А. Квачанюк, З. Чарнушэвіч, Я. Дыла, Ф. Шантыр, У. Фальскі, А. Чарвякоў, І. Пузыроў прасілі ЦК перагледзець прынятае ім рашэнне [13, дак. № 73, с. 93–94; 15, арк. 54]. Але гэта просьба засталася без адказу.

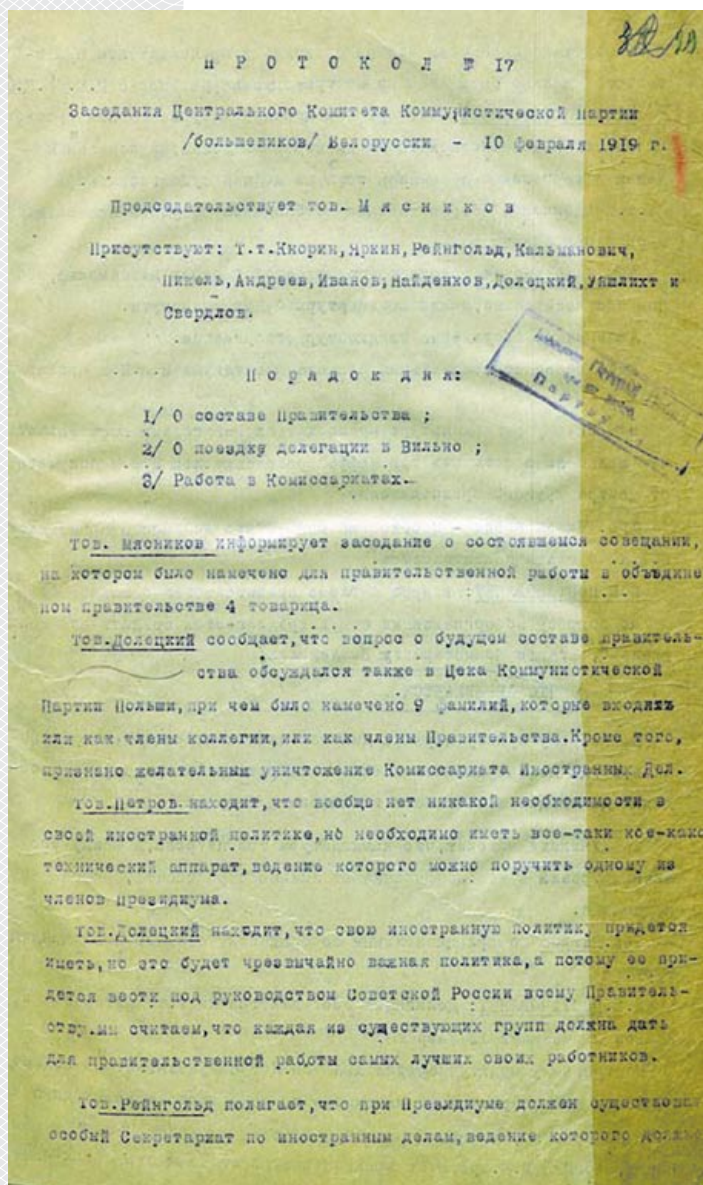
22 студзеня 1919 года пытанне аб тэрыторыі Беларускай Савецкай Рэспублікі і федэратыўных адносінах з РСФСР было абмеркавана на пасяджэнні ЦБ КП(б)Б з удзелам члена ЦК РКП(б) А. Іофэ, якога спецыяльна накіравалі з Масквы для правядзення лініі Цэнтра і прыняцця яе незадаволенымі кіраўнікамі Беларусі. Іофэ выклаў вядомую «буферную» канцэпцыю ЦК РКП(б) і акрэсліў перспектывы ўзаемаадносін савецкіх рэспублік. Ён адзначыў немэтазгоднасць хуткага ўключэння Беларускай Рэспублікі ў склад Савецкай Расіі на правах федэрацыі, бо гэта «ліквідуе ўсю выгаду існавання буфераў-рэспублік». Прадстаўнік Цэнтра паведаміў удзельнікам нарады аб прапановах ЦК РКП(б) абмежаваць памеры ССРБ «геаграфічна неабходнымі граніцамі, г. зн. Мінскай і Гродзенскай губернямі», і параіў звярнуцца да РСФСР з прапановай аб федэрацыі [13, дак. № 73, с. 94–95]. Гэтыя прапановы былі прыняты пазней Першым Усебеларускім з'ездам Саветаў.

Складванне «міждзяржаўных» адносін паміж РСФСР і ССРБ, як бачна, адбывалася на падставе «рэвалюцыйнай мэтазгоднасці» і «сацыялістычнага права». Разам з тым ленінскі ўрад, зыходзячы з абвешчанага ім права нацый на самавызначэнне, імкнуўся аформіць адносіны з савецкімі рэспублікамі з улікам тагачасных норм міжнароднага права. У гэтым сэнсе прынцыповае значэнне для фарміравання патэнцыяльна раўнапраўных і добрасуседскіх адносін паміж ССРБ і РСФСР мела пастанова Прэзідыума Усерасійскага цэнтральнага выканаўчага камітэта ад 31 студзеня 1919 года «Аб прызнанні незалежнасці Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі» [13, дак. № 76, с. 103].

Пытанні міжнароднага прызнання і знешняй палітыкі ССРБ, вызначэння яе межаў, адносін з РСФСР і іншымі савецкімі рэспублікамі знайшлі пэўнае адлюстраванне ў рашэннях Першага Усебеларускага з'езда Саветаў (Мінск, 2–3 лютага 1919 года). Прынятая з'ездам Канстытуцыя ССРБ не змяшчала палажэнняў аб асновах і прынцыпах унутранай і знешняй палітыкі навастворанай дзяржавы. У звароце «Да ўсіх народаў і іх урадаў» выказвалася ўпэўненасць, што «самастойная Сацыялістычная Савецкая Беларуская Рэспубліка будзе прызнана ўсімі народамі паасобна, як яна прызнана брацкай Расійскай Сацыялістычнай Федэратыўнай Савецкай Рэспублікай». З'езд звярнуўся да ўсіх народаў і ўрадаў з заклікам уступіць у непасрэдныя дыпламатычныя адносіны з ССРБ [13, дак. № 77, с. 104]. Але ён застаўся без адказу. Ніякіх канкрэтных захадаў у справе міжнароднага прызнання і ўстанаўлення дыпламатычных адносін з замежнымі дзяржавамі ўрад ССРБ і КЗС не рабілі.

3 лютага ЦБ КП(б)Б вызначыла новы склад урада, зацвердзіўшы загадчыкам КЗС М. Пятрова, і прыняло рашэнне аб стварэнні Прэзідыума ЦВК ССРБ у складзе трох чалавек: А. Мяснікова – старшыні, кіраўнікоў камісарыятаў па ўнутраных і замежных справах (С. Іванова і М. Пятрова) [1, с. 102]. 5 лютага сесія ЦВК Беларусі зацвердзіла новы склад урада і Малога Прэзідыума ЦВК.

10 лютага на пасяджэнні ЦБ КП(б)Б пры разглядзе пытання аб новым складзе ўрада ЛітБел адбыўся востры абмен думкамі наконт лёсу КЗС і некаторых іншых камісарыятаў. Член ЦК Камуністычнай рабочай партыі Польшчы (КРПП) у Расіі Іосіф Далецкі сказаў, што пытанне аб складзе ўрада абмяркоўвалася ў ЦК КРПП, пры гэтым «прызнано жаданым уничтожение комиссариата иностранных дел» [8, арк. 29.]. Паводле слоў самога Пятрова, увагуле няма ніякай неабходнасці для Беларусі ў замежнай палітыцы; дастаткова мець невялікі тэхнічны апарат пад кіраўніцтвам аднаго з членаў Прэзідыума ЦВК. Яму запярэчыў Далецкі: сваю знешнюю палітыку неаб-



ходна мець, і гэта будзе вельмі важная палітыка, таму яе давядзецца весці пад кіраўніцтвам савецкай Расіі ўсяму ўраду. Дыскусія падагульняў камісар фінансаў Рэйнгольд, адзначыўшы, што пры Прэзідуме ЦВК павінен існаваць асобны сакратарыят па замежных справах пад кіраўніцтвам аднаго з членаў Прэзідума. Старшынёй урада павінна быць асоба з Цэнтра (РСФСР), якая б звязвала ўрад з ЦК РКП(б). У прынятай пастанове ЦБ КП(б)Б зыходзіла з таго, што ў аб'яднаным урадзе ЛітБел камісарыяты замежных спраў, нацыянальных спраў, гандлю і

прамысловасці не патрэбны («не должны существовать») [8, арк. 29 – 29 адв.].

Пры абмеркаванні наступнага пункта парадку дня аб паездцы дэлегацыі беларускага ўрада ў Вільню для вырашэння пытанняў аб складзе аб'яднанага ўрада ЛітБел камісар па ваенных справах Іосіф Уншлихт выказаўся супраць кандыдатуры Пятрова, паколькі той нетактоўна паводзіў сябе ў адносінах з Іофэ. У адказ Пятроў зняў «па прынцыповых меркаваннях» сваю кандыдатуру ў члены дэлегацыі, і яна скарацілася да двух чалавек – Мяснікова і Іванова. Таксама Пятроў заявіў, што складае з сябе паўнамоцтвы камісара па замежных справах. Яго заява была прынята, аднак Пятрова пакінулі ў Прэзідуме ЦВК [8, арк. 30; 13, с. 6–7].

Пра самога М.П. Пятрова мала што вядома, біяграфічнага нарысу пра яго няма ў энцыклапедыях. Паводле архіўных дакументаў, на пасяджэнні ЦБ КП(б)Б 19 студзеня 1919 года член ЦВК Іван Алібегаў і Рэйнгольд ахарактарызавалі яго як каштоўнага работніка, які згодны застацца для працы ў Мінску, і прапанавалі запрасіць яго для заняцця адной з адказных пасад. Гэта даручылі выканаць Алібегаву [8, арк. 14–15].

На згаданым вышэй гістарычным пасяджэнні ЦБ КП(б)Б 22 студзеня, на якім адбыўся, можна сказаць, першы канфлікт паміж Масквой і Мінскам, пасля выступлення Іофэ першым слова ўзяў Пятроў. Ён, дарэчы, не пералічаны сярод прысутных членаў Цэнтральнага бюро, і гэта дае падставы не лічыць яго членам ЦБ. Невядома таксама, якую пасаду займаў Пятроў на той момант.

Ён заявіў, што калі ЦК РКП(б) настойвае на сваіх прапановах (аб скарачэнні тэрыторыі ССРБ і аб федэрацыі Беларусі, як і Літвы і Латвіі, з РСФСР), то ЦБ павінна іх прыняць і паставіць пытанне, каб увайсці ў федэрацыю з Расіяй, на з'ездзе Саветаў [13, дак. № 74]. Беларускае ЦБ на чале з Мясніковым, як і група Жылуновіча, занялі тады цвёрдую пазіцыю і адхілілі прапановы расійскага ЦК, аднак пазней усё ж былі вымушаны іх прыняць. Што датычылася Пятрова, то

яго адкрытая палеміка з прадстаўніком ЦК РКП(б) Іофэ прыйшла сябрагу членаў ЦБ не па душы. Ваенкам Уншліхт на згаданным вышэй пасаджэнні ЦБ 10 лютага адхіліў кандыдатуру Пятрова для паездкі ў Вільню, паколькі яго пазіцыя «ввиду его личных трений с Иоффе вызывает лишнюю страстность» [8, арк. 30].

Галоўнай знешне-і ваенна-палітычнай праблемай Літоўска-Беларускай ССР было прадухіленне вайны з Польшчай. 16 лютага Часовы рабоча-сялянскі ўрад Літоўскай ССР і ЦВК ССРБ накіравалі ноту польскаму ўраду з прапановай стварыць змешаную камісію для мірнага ўрэгулявання спрэчных тэрытарыяльных пытанняў і ўсталявання дзяржаўнай мяжы паміж толькі што абвешчанай ЛітБел і Польшчай [13, дак. № 82, с. 110–111]. Яна была падпісана старшынёй ЦВК ССРБ Мясніковым і старшынёй СНК ЛітБел, наркамам замежных спраў Вінцасам Міцкявічусам-Капсукасам.

28 лютага ЦВК ЛітБел выдаў Дэкларацыю аб знешняй палітыцы, у якой зноў выказвалася гатоўнасць «вырашаць усе спрэчныя пытанні палюбоўна і міралюбіва». З абурэннем канстатавалася, што ўрад Польшчы не адказаў на прапанову аб стварэнні змешанай камісіі і працягвае наступленне. У Дэкларацыі змяшчаўся новы заклік «да ўсіх народаў і іх урадаў» прызнаць ужо Сацыялістычную Савецкую Рэспубліку Літвы і Беларусі і ўступіць з ёю ў зносіны [13, дак. № 86, с. 116–117]. Але прапанова засталася без адказу. Польшча і краіны Антанты не прызнавалі ЛітБел і адмаўляліся ўступаць з ёй у перагаворы.

Такім чынам, у два першыя месяцы свайго існавання Беларуская Савецкая Рэспубліка перажыла драматычныя пераломы лёсу, звязаныя перш за ўсё са знешнімі, міжнароднымі фактарамі. Зацятая барацьба беларускіх камуністаў з «абласнікамі», якія не прызнавалі беларускай нацыі і не жадалі самастойнай беларускай дзяржаўнасці, адбывалася ва ўмовах геапалітычных эксперыментаў бальшавіцкага ўрада.

У не менш драматычных умовах нараджалася знешнепалітычнае ведамства

савецкай Беларусі. З трэцяй спробы была падабрана кандыдатура члена ўрада па замежных справах (Фальскі), які прабыў на гэтай пасадзе крыху больш за месяц. Яго пераемнік Пятроў меў супрацьлеглыя вялікадзяржаўныя погляды і не бачыў неабходнасці, каб невялікая рэспубліка мела ўласную знешнюю палітыку і паўнаважныя камісарыят замежных спраў. Урэшце Пятроў адмовіўся ад паўнамоцтваў кіраўніка гэтага камісарыята.

Гераічнае і трагічнае, выпадковае і заканамернае пераплялося ў лёсах супрацоўнікаў беларускай дыпламатычнай службы. Гэта было характэрна і ў яе першыя месяцы існавання, і ў наступныя дзесяцігоддзі. Разам з тым ва ўсе часы стогадовай гісторыі Наркамата, а потым Міністэрства замежных спраў БССР/Рэспублікі Беларусь вызначальнай рысай беларускай дыпламатыі і яе дыпламатычных кадраў было служэнне інтарэсам беларускай дзяржаўнасці. ■

Артыкул паступіў
у рэдакцыю 06.02.2019 г.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. 1 января 1919 года. Временное рабоче-крестьянское советское правительство Белоруссии: документы и материалы / сост.: В.Д. Селеменев (рук.) [и др.]; науч. ред. М.Ф. Шумейко. – Минск: Лимариус, 2005. – 304 с.
2. Кавалёва, Л.А. Утварэнне і дзейнасць наркамата замежных спраў БССР у 1919–1922 гг. // Л.А. Кавалёва // Весті Акадэміі навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук. – 1993. – № 1. – С. 43–49.
3. Колонтай, З. Неизвестный Фальский. Его судьба и время / З. Колонтай // Беларуская думка. – 2019. – № 3. – С. 72–81.
4. Архивы Беларуси [Электронны рэсурс]. – Ф. 60п. Воп. 3. Спр. 432. – Рэжым доступу: <http://archives.gov.by/index.php?id=677845>. – Дата доступу: 12.01.2019.
5. Архивы Беларуси [Электронны рэсурс]. – Ф. 4п. Воп. 21. Спр. 2535. – Рэжым доступу: <http://archives.gov.by/index.php?id=677845>. – Дата доступу: 14.01.2019.
6. Архивы Беларуси [Электронны рэсурс]. – Ф. 4п. Воп. 1. Спр. 12; Спр. 1. – Рэжым доступу: <http://archives.gov.by/index.php?id=677845>. – Дата доступу: 14.01.2019.
7. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Ф. 4п. Воп. 1. Спр. 12.
8. Архивы Беларуси [Электронны рэсурс]. – Ф. 4п. Воп. 1. Спр. 8. – Рэжым доступу: <http://archives.gov.by/index.php?id=677845>. – Дата доступу: 18.01.2019.
9. Архивы Беларуси [Электронны рэсурс]. – Ф. 809. Воп. 1. Спр. 6. – Рэжым доступу: <http://archives.gov.by/index.php?id=677845>. – Дата доступу: 16.01.2019.
10. Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці. – Ф. 497. Воп. 2. Спр. 3.
11. Снапкоўскі, У.Е. Гісторыя знешняй палітыкі Беларусі: вучэб. дапам. для студэнтаў факта міжнарод. адносін: у 2 ч. – Ч. 2: Ад канца XVIII да пачатку XXI ст. / У.Е. Снапкоўскі. – Мінск: БДУ, 2004. – 303 с.
12. Пратакол І з'езда Камуністычнай партыі (бальшавікоў) Беларусі / Інстытут гісторыі партыі і Кастрычніцкай рэвалюцыі пры ЦК КП(б)Б. – Менск: Партвыдавецтва, 1934. – 82 с.
13. Знешняя палітыка Беларусі: зб. дакументаў і матэрыялаў. – Т. 1: 1917–1922 гг. / склад.: У.М. Міхнюк, У.К. Ракашэвіч, Я.С. Фалей, А.В. Шарапа, С.А. Шупа. – Мінск: БелНДДАС, 1997. – 395 с.
14. Архивы Беларуси [Электронны рэсурс]. – Ф. 4п. Воп. 1. Спр. 120. – Рэжым доступу: <http://archives.gov.by/index.php?id=677845>. – Дата доступу: 12.01.2019.
15. Архивы Беларуси [Электронны рэсурс]. – Ф. 4683. Воп. 3. Спр. 478. – Рэжым доступу: <http://archives.gov.by/index.php?id=677845>. – Дата доступу: 14.01.2019.